

Comparing the Usage of Two Methods of Footnote and Explicitation in Translation of Children's Literature and Investigating the Performance of these Two Methods in the Memory of Children¹

Pariya Azad²

Abstract

Few researches have studied the issue of footnote and explicitation in the translation of children's literature. Therefore, in the present descriptive-inferential research, two elementary classes were selected. Students received the short translated paragraph from the book "Big foot-Little foot" by "Ellen Potter" in which the strange word "Sasquatch" was used. In each school, one class received the explanation of the word Sasquatch through the use of footnote strategy, and the other class received it through the use of explicitation. After a few hours, the students were asked to answer the questionnaire. The results show that students who received the explanation of the word through the use of the footnote had more correct answers than students who received it through the use of explicitation. Then, three weeks later, to check the performance of these two methods in the long-term memory of the students, a questionnaire which contained three sentences explaining the word, was provided to students. According to the results and the chi-square test, the students who received the explanation of the word in the form of a footnote remembered the definition of the word more completely.

Keywords: Children's literature, Explicitation, Footnote, Translation of children's literature

---

1. This paper was received on 27.07.2023 and approved on 19.09.2023.

2. Adjunct Professor, Department of General English, Faculty of Skills, Islamic Azad University of Sari, Mazandaran, Iran; email: pariyazadd@gmail.com

مقایسه استفاده از دو راهکار پانویس و تصریح در ترجمه ادبیات کودک و بررسی عملکرد این دو راهکار در حافظه کودکان^۱

پریا آزاد^۲

چکیده

حوزه ترجمه ادبیات کودک در مطالعات ترجمه تا حد زیادی توجه پژوهشگران را به خود جلب کرده است اما پژوهش‌های نسبتاً کمی به موضوع عملکرد راهکارهای پانویس و تصریح در متون ادبی کودک پرداخته‌اند. از این رو در پژوهش توصیفی-استنباطی حاضر، دو کلاس پایه چهارم ابتدایی از یک مدرسه دخترانه و یک مدرسه پسرانه انتخاب شدند و دانش‌آموزان پاراگراف کوتاهی از کتاب «پاگنده-پاکوچولو» که در آن واژه بیگانه «ساسکواچ» (Susquatch) به کار برده شده بود، دریافت کردند. در یکی از متن‌ها توضیح کلمه ساسکواچ به صورت پانویس و در متن دیگر با استفاده از راهکار تصریح، در اختیار دانش‌آموزان قرار داده شد. پس از گذشت چند ساعت از دانش‌آموزان دختر و پسر خواسته شد تا به دو سؤال پرسشنامه که در رابطه با واژه ساسکواچ بود پاسخ دهند. نتایج نشان می‌دهد دانش‌آموزان دختر و پسری که واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار پانویس دریافت کردند نسبت به دانش‌آموزان دختر و پسری که واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار تصریح دریافت کرده بودند پاسخ‌های صحیح بیشتری داشتند. سپس سه هفته بعد به منظور بررسی عملکرد این دو راهکار در حافظه بلند مدت دانش‌آموزان، پرسشنامه‌ای حاوی سه جمله در توضیح واژه ساسکواچ در اختیار آنان قرار گرفت. با توجه به نتایج بدست‌آمده و آزمون کای اسکوتر (chi-square test)، دانش‌آموزانی که توضیح واژه را به صورت پانویس دریافت کرده بودند، تعریف واژه ساسکواچ را به صورت کامل‌تری به خاطر داشتند.

واژه‌های راهنما: ادبیات کودک، ترجمه ادبیات کودک، پانویس، تصریح

۱. این مقاله در تاریخ ۱۴۰۲/۰۵/۰۵ دریافت شد و در تاریخ ۱۴۰۲/۰۶/۲۸ به تصویب رسید.

۲. مدرس مدعو، گروه زبان عمومی، دانشکده مهارت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری، مازندران، ایران؛ پست الکترونیک: pariyazadd@gmail.com

۱. مقدمه

ترجمه کتاب کودک همواره در بین نویسندگان و مترجمان برجسته و همچنین مترجمان تازه‌کار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. دلیل این امر آسیب‌پذیر بودن و روحیه لطیف این گروه سنی است که ترجمه را دشوار می‌کند. در ترجمه برای گروه سنی بزرگسال مترجم می‌کوشد تا اطلاعات متن را به بهترین نحو به خواننده منتقل کند اما در ترجمه در حوزه کودک نوع بیان، عنصر اصلی ترجمه محسوب می‌شود. ترجمه در حوزه کودک به معنای واقعی امری پیچیده است زیرا نمی‌توان به راحتی برای آنها نوشت و با کودکان ارتباط برقرار کرد. مترجم باید با زبان و دنیای کودکان و خواسته‌های آنها آشنا باشد.

از دشواری‌های دیگر ترجمه برای کودکان این است که لغات زیادی برای آنها ناآشناست و هرچه سن کودک کمتر باشد فهم لغات برای آنها سخت‌تر است و مترجم باید با لغات مناسب برای هر گروه سنی آشنا باشد. هر واژه‌ای را نمی‌توان در ترجمه برای کودک به کار برد و این یکی دیگر از پیچیدگی‌های این نوع ترجمه است.

در بسیاری از داستان‌های حوزه کودک، مترجم با واژه‌ها و عباراتی مواجه می‌شود که برای مخاطب کودک زبان مقصد ناآشنا و غریب است. در چنین مواقعی مترجم حرفه‌ای که از راهکارهای این نوع ترجمه آگاه باشد می‌تواند راهکار مناسب را اتخاذ کند. هدف پژوهش حاضر این است تا با تحقیق بر روی گروهی از کودکان ۱۰ ساله، به مقایسه استفاده از دو راهکار پانویس و تصریح در ترجمه کتاب‌های مصور با داستانی فانتزی پردازد و عملکرد این دو راهکار را بر حافظه بلند مدت کودکان بررسی و ارزیابی نماید. پژوهش حاضر می‌کوشد تا بر مبنای یافته‌های بدست آمده از پرسشنامه اول به پرسش زیر پاسخ دهد:

۱- در ترجمه کتاب مصور با داستانی فانتزی، در رده گروه سنی (ج)، استفاده از راهکار پانویس عملکرد و بازخورد بهتری دارد یا استفاده از راهکار تصریح؟

و همچنین می‌کوشد براساس نتایج حاصل از پرسشنامه دوم به فرضیه زیر پاسخ دهد:

۱- در ترجمه کتاب مصور با داستانی فانتزی، در گروه سنی (ج)، استفاده از راهکار

پانویس نسبت به راهکار تصریح عملکرد بهتری بر حافظه بلند مدت کودکان دارد.

۲. پیشینه پژوهش

در مورد معنا و مفهوم ادبیات کودک اختلاف نظرات بسیاری وجود دارد (حسین‌طاها، ۲۰۱۰، ص. ۱۲). از منظر اویتینن (۲۰۰۰)، «تمامی آثار مکتوب و شفاهی که به صورت خاص و منحصرأ برای کودکان نگاشته یا ترجمه شده باشد، ادبیات کودک خوانده می‌شود» (قرشی و همکاران، ۲۰۱۴، ص. ۷۶).

هانت (۱۹۹۲) معتقد است «ادبیات کودک ژانری مخاطب-محور و در قالب خدمت به فرهنگ جوامع است و به دلیل نقش آموزشی و فرهنگی که در بسیاری از جوامع دارد ابزاری برای درک «اختلاف فرهنگی» است» (حسین‌طاها، ۲۰۱۰، ص. ۱۵).

یکی از ژانرهای مهم در ترجمه ادبیات کودک است. تحقیقات در زمینه ترجمه ادبیات کودک به دهه ۱۹۷۰ برمی‌گردد (بهرمند، ۲۰۲۰، ص. ۱۴۵).

رویکردهای بسیاری در ترجمه ادبیات کودک وجود دارد که شامل رویکردهای کلینگرگ (۱۹۸۶)، اویتینن (۲۰۰۰)، اوسالیوان (۲۰۰۶) و غیره است. یکی از چهره‌های برجسته در ترجمه ادبیات کودک، «کلینگرگ» است که به عنوان پدر تحقیقات در حوزه ادبیات کودک نامیده می‌شود. کلینگرگ (۱۹۸۶) از اصطلاح «انطباق بافت فرهنگی» استفاده می‌کند و استدلال می‌کند که ادبیات کودک به عنوان یک قاعده، با توجه به علایق، نیازها، دانش و توانایی خوانندگان مورد نظر تولید می‌شود. از آنجایی که زمینه‌های فرهنگی خوانندگان متون مبدأ و مقصد متفاوت است، اگر مترجم متن را با چارچوب‌های مرجع خوانندگان زبان مقصد تطبیق ندهد، درک متن برای خواننده مقصد دشوار می‌شود (گامبیر و دورسلاثر، ۲۰۱۰، ص. ۲۲).

از منظر اویتینن (۲۰۰۰)، «انطباق و بومی سازی به خودی خود منفی یا مثبت نیستند، انتخاب راهکارهای ترجمه بیشتر به کلیت ترجمه بستگی دارد» (گامبیر و دورسلاثر، ص. ۲۲). به اعتقاد اویتینن (۲۰۰۰)، «نباید ادبیات کودک را در سطحی پایین‌تر از ادبیات بزرگسال قرار داد و همواره باید نسبت به دوران کودکی با احترام یاد کرد» (ابراهیمی و دیگران، ۱۳۹۴). اگرچه، شویت

(۱۹۸۶) معتقد است «ادبیات کودکان در مقایسه با ادبیات بزرگسال، به دلیل سطحی بودن ظاهری، به صورت سنتی در نظام ادبی جهان از جایگاه اصلی برخوردار نبوده است و در نظام ادبی جایگاهی فروتر از ادبیات بزرگسال داشته است» (ص. ۷۳). به اعتقاد اویتینن (۲۰۰۰)، «انطباق راهکاری معتبر است زیرا آن را نشان‌گر عشق و احترام به خواننده کودک می‌داند» (ابراهیمی و دیگران، ۱۳۹۴).

به اعتقاد اوسالیوان (۲۰۰۶)، «در ترجمه ادبیات کودک مترجم نقش محوری ایفا می‌کند و با در نظر گرفتن علایق و محدودیت‌ها و قابلیت‌های فرهنگی، بر اساس گروه سنی کودکان، متن را تغییر می‌دهد» (حسین طاهای، ۲۰۱۰، ص. ۲۳). اوسالیوان (۲۰۰۶) معتقد است «از طریق ترجمه، متن و تصاویر نامفهوم، قابل فهم می‌شوند زیرا مترجم اطلاعات را از تصاویر می‌گیرد و متن را قابل درک می‌کند و در نتیجه شکاف‌های موجود در متن را از بین می‌برد» (گامبیر و دورسلاثر، ۲۰۱۰، ص. ۲۵).

پانویس‌ها همانند عنوان کتاب، طرح روی جلد کتاب، پیشگفتار و امثالهم جزء پیرامتن‌های درونی کتاب محسوب می‌شوند که بدون واسطه به متن کتاب متصل شده‌اند، از این رو مستقیماً مخاطب را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند (زنجابیر و دیگران، ۲۰۲۲، ص. ۳۱۰).

تحقیقات در مورد استفاده از راهکار پانویس در حوزه مطالعات ترجمه به صورت کلی نادیده گرفته شده است. یکی از پیچیده‌ترین پژوهش‌ها در زمینه استفاده از راهکار پانویس توسط پالوپوسکی (۲۰۱۰) انجام گرفته است. وی در مطالعه‌ای که انجام داد مجموعه‌ای از پانویس‌ها را در آثاری که طی شش دهه در فنلاند منتشر شد، تجزیه و تحلیل کرد. در نتیجه، همچنان رویکرد و مطالعه جامعی در زمینه پانویس‌ها در ترجمه ادبی وجود ندارد (اووکوشاوا، ۲۰۲۱، ص. ۵۱).

پالوپوسکی (۲۰۱۰) که به بررسی و مطالعه پانویس‌ها در ترجمه چندین داستان از سال ۱۸۷۰ تا ۱۹۲۹ پرداخته بود، معتقد است که پانویس‌ها به عنوان یک رویه طبیعی و راهبرد ترجمه‌ای محسوب می‌شوند و مترجمان تلاش کرده‌اند بدون برهم زدن تمرکز مخاطب پانویس‌ها را اضافه کنند (بلوری، ۱۳۹۶، ص. ۱۹۶). با این حال، پالکوویچووا (۲۰۱۵) یکی از نظریه‌پردازانی

مقایسه استفاده از دو راهکار پانویس و تصریح در ترجمه ادبیات کودک ... ۱۱

است که معتقد است «پانویس‌ها در ترجمه ادبی معمولاً تأثیر منفی دارند و در هنگام خواندن اختلال ایجاد می‌کنند» (اووکوشاوا، ۲۰۲۱، صص. ۵۳-۵۴).

به اعتقاد سانچز (۲۰۱۵)، دو نوع تفکر وجود دارد، «آن دسته از نظریه پردازانی که استفاده از پانویس را دلیلی بر تلاش ناموفق مترجم در ترجمه یک عبارت دشوار یا عدم توانایی در ترجمه بخشی از متن می‌دانند و گروهی که استفاده از راهکار پانویس را ابزاری مفید برای مخاطبان زبان مقصد به خصوص در ترجمه ادبی می‌دانند» (اووکوشاوا، ۲۰۲۱، صص. ۵۳-۵۴).

اصطلاح تصریح نخستین بار توسط وینی و داربلنه در سال ۱۹۸۵ با عنوان فرآیندی که طی آن عناصری که در زبان مبدأ به صورت ضمنی وجود دارند با وضوح و صراحت بیشتری به زبان مقصد وارد می‌شوند، توصیف شد. سپس در سال ۱۹۸۶ راهکار و اصطلاح تصریح توسط تحقیقات و تعاریف بلوم-کولکا گسترده‌تر شد و طی توسعه تاریخی این اصطلاح مشخص شد، متون ترجمه شده نسبت به متون مبدأ از صراحت و وضوح بیشتری برخوردار هستند (پیم، ۲۰۰۵، ص. ۱).

در سال ۱۹۶۴، مفهوم تصریح توسط نایدا گسترش بیشتری یافت. نایدا در تعریف راهکارهای مورد استفاده در ترجمه، سه روش را بیان کرد: اضافه کردن عناصر به متن، حذف کردن عناصر و کاهش. اکثر مطالعات در زمینه تصریح، در طول دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ از نایدا پیروی می‌کردند (یالشارزه و گلزار، ۲۰۲۲، ص. ۲۷۹).

بلوم-کولکا (۲۰۰۰-۱۹۸۶) اولین مطالعه سیستماتیک در زمینه راهکار تصریح را انجام داد. برخلاف وینی و داربلنه و نایدا، بلوم-کولکا معتقد است که راهکار تصریح درحقیقت افزایش واژگان به کار گرفته شده در متن زبان مقصد است (مورتیساری، ۲۰۱۶، ص. ۶۹).

بلوم-کولکا (۱۹۸۶) براین باور است که شاید راهکار تصریح یک راهبرد جهانی باشد زیرا در جریان ترجمه، مترجمان حرفه‌ای و غیرحرفه‌ای به یک اندازه از این راهکار استفاده می‌کنند (فرحزاد، ۲۰۰۶، ص. ۹۲).

به اعتقاد کلاودی (۱۹۹۸)، «تصریح تکنیکی است که اطلاعات مبهم موجود در متن زبان

مبدأ را به صورت واضح در متن زبان مقصد منتقل می‌کند و این تکنیک در ترجمه یک عمل طبیعی و ذاتی است» (یزدانی‌مقدم و دیگران، ۲۰۱۷، ص. ۷۵).

به صورت کلی، راهکار تصریح به ایجاد تغییر در متن زبان مبدأ اشاره دارد. در واقع مفهومی که در زبان مبدأ به صورت ضمنی به آن پرداخته شده به صورت توضیحی به زبان مقصد منتقل می‌شود. با این حال، مطالعات زیادی در زمینه راهکار تصریح صورت نگرفته است (مورتیساری، ۲۰۱۶، ص. ۶۴).

به صورت کلی، در بحث در زمینه راهکار تصریح دو رویکرد قابل تشخیص وجود دارد. نخست، رویکردهای زبانی که معمولاً تصریح را به عنوان یک فعالیت زبانی می‌بینند که شامل برخی تغییرات در متون ترجمه شده برای وضوح بیشتر متن زبان مقصد است. رویکرد دوم شامل رویکردهای تئوری-محور و عمل‌گرایانه است که تمایل دارند راهکار تصریح را به عنوان یک فعالیت شناختی در نظر بگیرند که به منظور درک بهتر مخاطب و قابل فهم‌تر کردن متن قصد انجام می‌گیرد (یلشزره و گلزار، ۲۰۲۲، صص. ۲۸۰-۲۸۱).

۳. روش پژوهش

۳.۱. جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش که در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ انجام گرفته است شامل ۶۴ دانش آموز پسر در پایه چهارم ابتدایی از مدرسه غیرانتفاعی مبتکران شهرستان ساری و نیز ۶۰ دانش آموز دختر در پایه چهارم ابتدایی از مدرسه غیرانتفاعی پروین شهرستان ساری است که پژوهشگر به آنها دسترسی مستقیم داشته است.

۳.۲. روش پژوهش

در پژوهش حاضر پس از هماهنگی‌های لازم با مدیر و معلمان مربوطه، دو کلاس پایه چهارم از هر مدرسه دخترانه و پسرانه انتخاب گردید. روز نخست تحقیق در مدرسه پسرانه صورت گرفت. هر دو کلاس انتخاب شده متشکل از ۳۲ دانش آموز پسر بود. از دو معلم

درخواست شد تا در زنگ اول متن انتخاب شده را که از کتاب «پاگنده - پاکچولو» نوشته «الن پاتر» (Ellen Potter)، با ترجمه «پریا آزاد» برگرفته شده بود، بین دانش آموزان توزیع کنند. دانش آموزان متن را به صورت پرینت شده بر روی کاغذ دریافت کردند. در متن منتخب واژه بیگانه «ساسکواچ» به کار گرفته شده بود. تعریف این واژه، در یک کلاس با استفاده از راهکار پانویس و در کلاس دیگر با استفاده از راهکار تصریح در اختیار دانش آموزان قرار گرفت. جمله‌ای که در تعریف واژه ساسکواچ ارائه شده بود عبارت بود از: «ساسکواچ‌ها هیولاهای افسانه‌ای و انسان‌نمایی بودند که در کوه‌های شمال غربی آمریکا زندگی می‌کردند و به اسم پاگنده هم معروف بودند». پژوهشگر سه عبارت «هیولاهای افسانه‌ای»، «انسان‌نما» و «پاگنده» را که در تعریف واژه ساسکواچ به کار برده شده بود به منظور ارزیابی و مقایسه دو راهکار پانویس و تصریح به عنوان عبارات کلیدی در پاسخ‌های دانش آموزان در نظر گرفت. به منظور به دست آوردن نتایج معتبر و صحیح به دانش آموزان اطمینان خاطر داده شد که این متن صرفاً جنبه تحقیق دارد و نمره‌ای برای آنها منظور نمی‌گردد. از دانش آموزان خواسته شد تا در مدت زمان پنج دقیقه متن را با دقت بخوانند، سپس از معلمان مربوطه درخواست شد تا برگه‌ها را جمع‌آوری کنند و در پایان زنگ آخر پرسشنامه اول را که شامل دو سؤال در رابطه با واژه ساسکواچ بود بین دانش آموزان توزیع کنند. مجدد از دانش آموزان خواسته شد تا در مدت زمان پنج دقیقه به سؤالات پاسخ دهند. پرسشنامه اول شامل دو سؤال زیر بود:

۱- آیا می‌توانی کلمه ساسکواچ را تعریف کنی؟
۲- از کلمه ساسکواچ چه چیزی فهمیدی؟

فاصله زمانی بین دریافت متن و دریافت پرسشنامه اول در حدود چهار ساعت بود. تمامی مراحل ذکر شده در روز دوم در مدرسه دخترانه نیز انجام گرفت.

سپس سه هفته بعد به منظور بررسی عملکرد دو راهکار پانویس و تصریح بر حافظه بلند مدت کودکان، پرسشنامه‌ای حاوی سه جمله در توضیح واژه ساسکواچ در اختیار دانش آموزان

قرار گرفت. یکی از جمله‌ها دقیقاً همان تعریفی بود که قبلاً با استفاده از دو راهکار پانویس و تصریح در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفته بود و تمامی عبارات کلیدی منتخب پژوهشگر که شامل هیولاهای افسانه‌ای، انسان‌نما، و پاگنده می‌شد، در آن ذکر شده بود، در جمله‌ی دیگر فقط یک عبارت کلیدی ذکر شده و جمله سوم کاملاً بی ربط بود. پرسشنامه دوم شامل سؤال زیر بود:

۱- با توجه به تعریفی که از کلمه ساسکواچ به خاطر داری، کدام یک از جملات زیر تعریف کاملتری برای کلمه ساسکواچ است؟

الف- ساسکواچ‌ها موجوداتی بودند که در کوه‌های شمال غربی آمریکا زندگی می‌کردند. آنها هیولاهای افسانه‌ای بودند.

ب- ساسکواچ‌ها هیولاهای افسانه‌ای و انسان‌نمایی بودند که در کوه‌های شمال غربی آمریکا زندگی می‌کردند و به اسم پاگنده هم معروف بودند.

ج- ساسکواچ‌ها موجوداتی بودند که در جنگل زندگی می‌کردند. این جنگل در منطقه سرد آمریکای جنوبی واقع شده بود.

نتایج تحقیق با توجه به بررسی و ارزیابی یافته‌ها و داده‌های بدست‌آمده و آزمون «کای اسکوئر» یا «خی دو» (chi-square test) حاصل شده است. آزمون کای اسکوئر یک آزمون معتبر آماری است که بوسیله آن می‌توان پی برد که آیا رابطه سیستماتیک بین دو متغیر وجود دارد یا خیر؟ به صورت کلی این آزمون به تشخیص این موضوع کمک می‌کند که آیا متغیرها مستقل از یکدیگرند یا با هم رابطه دارند.

۴. یافته‌های پژوهش

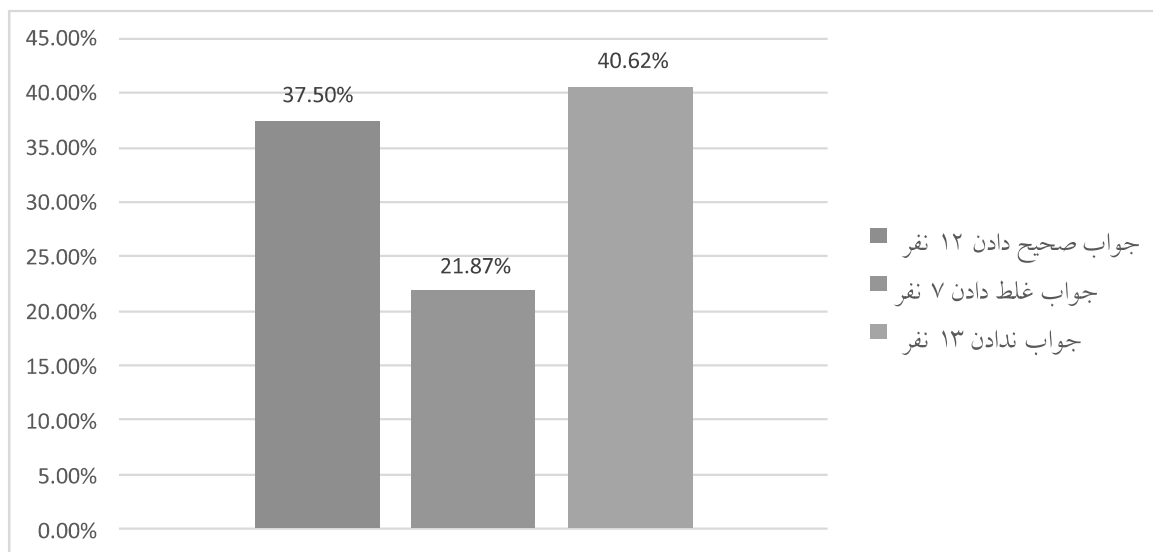
در قسمت نخست این بخش، با توجه به داده‌های بدست‌آمده از پرسشنامه اول، به مقایسه استفاده از دو راهکار پانویس و تصریح پرداخته شده است و قسمت بعدی این بخش، با توجه به نتایج حاصل از پرسشنامه دوم و آزمون کای اسکوئر، به مقایسه عملکرد این دو راهکار بر حافظه بلند مدت دانش‌آموزان اختصاص داده شده و فرضیه پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است.

۴.۱. مقایسه استفاده از دو راهکار پانویس و تصریح

۴.۱.۱. جدول دانش‌آموزان پسر پایه چهارم که تعریف واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار تصریح دریافت کردند.

متغیرها	فراوانی	درصد
۱ پاسخ صحیح دادن	۱۲ نفر	٪ ۳۷/۵
۲ پاسخ غلط دادن	۷ نفر	٪ ۲۱/۸۷
۳ پاسخ ندادن	۱۳ نفر	٪ ۴۰/۶۲

۴.۱.۲. نمودار ستونی دانش‌آموزان پسر پایه چهارم که تعریف واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار تصریح دریافت کردند.

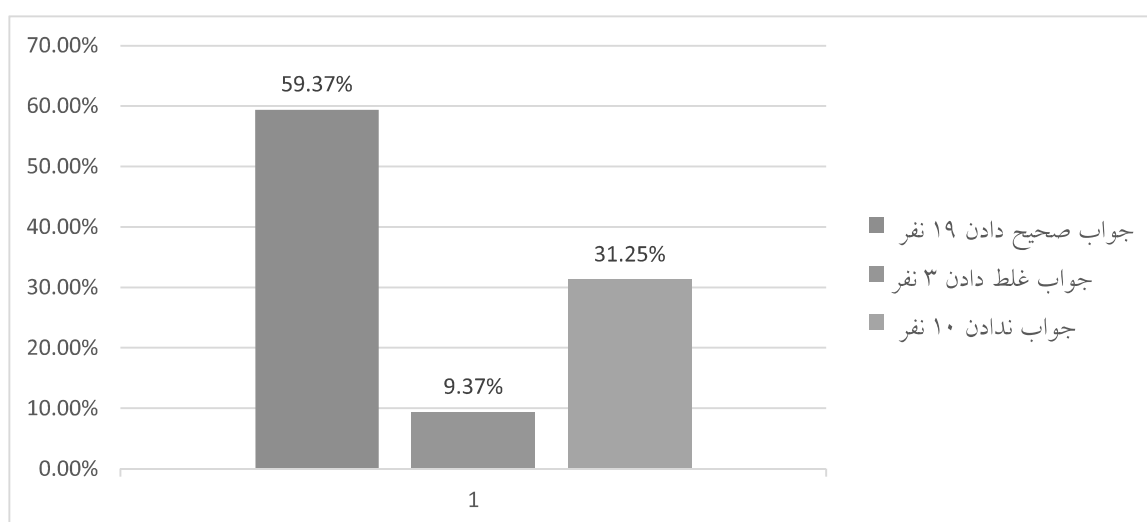

همان‌طور که در جداول فوق مشاهده می‌شود از ۳۲ نفر اعضای کلاسی که در مدرسه پسرانه واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار تصریح دریافت کردند، ۱۲ نفر (٪ ۳۷/۵) پاسخ صحیح، ۷ نفر (٪ ۲۱/۸۷) پاسخ نادرست دادند و ۱۳ نفر (٪ ۴۰/۶۲) نتوانستند به سؤالات پاسخ دهند.

۳. ۱. ۴. جدول دانش‌آموزان پسر پایه چهارم که تعریف واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار پانویس دریافت کردند.

متغیرها	فراوانی	درصد
۱ پاسخ صحیح دادن	۱۹ نفر	۵۹/۳۷٪
۲ پاسخ غلط دادن	۳ نفر	۹/۳۷٪
۳ پاسخ ندادن	۱۰ نفر	۳۱/۲۵٪

۴. ۱. ۴. نمودار ستونی دانش‌آموزان پسر پایه چهارم که تعریف واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار پانویس دریافت کردند.

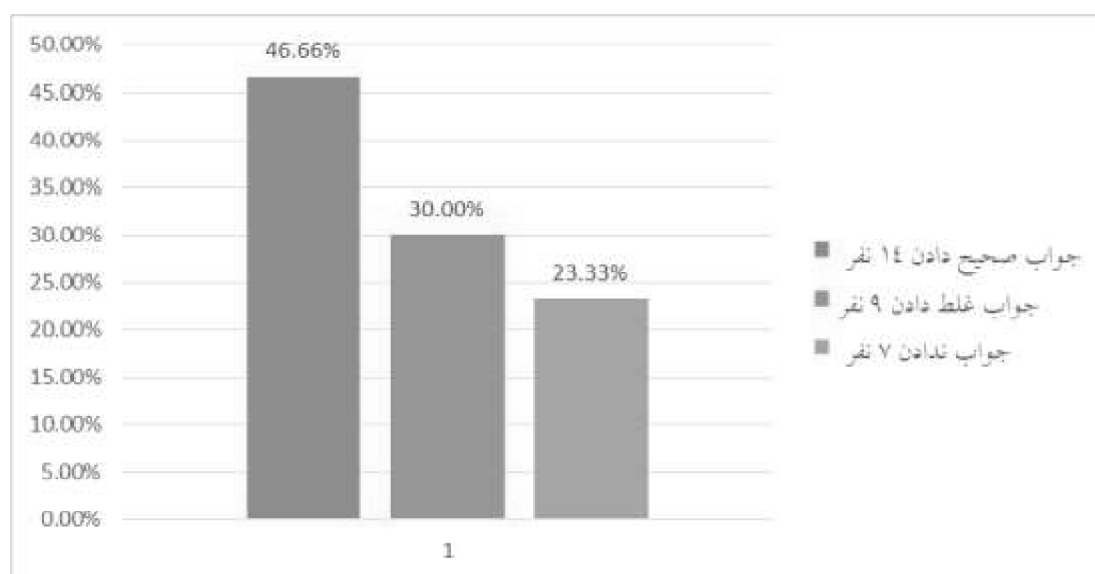
همان‌طور که در جداول فوق مشاهده می‌شود از ۳۲ نفر اعضای کلاسی که در مدرسه پسرانه واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار پانویس دریافت کردند، ۱۹ نفر (۵۹/۳۷٪) پاسخ صحیح، ۳ نفر (۹/۳۷٪) پاسخ نادرست دادند و ۱۰ نفر (۳۱/۲۵٪) نتوانستند به سؤالات پاسخ دهند.

۵. ۱. ۴. جدول دانش‌آموزان دختر پایه چهارم که تعریف واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار تصریح دریافت کردند.

مقایسه استفاده از دو راهکار پانویس و تصریح در ترجمه ادبیات کودک ... ۱۷

متغیرها	فراوانی	درصد
۱ پاسخ صحیح دادن	۱۴ نفر	٪ ۴۶/۶۶
۲ پاسخ غلط دادن	۹ نفر	٪ ۳۰
۳ پاسخ ندادن	۷ نفر	٪ ۲۳/۳۳

۶. ۱. ۴. نمودار ستونی دانش‌آموزان دختر پایه چهارم که تعریف واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار تصریح دریافت کردند.

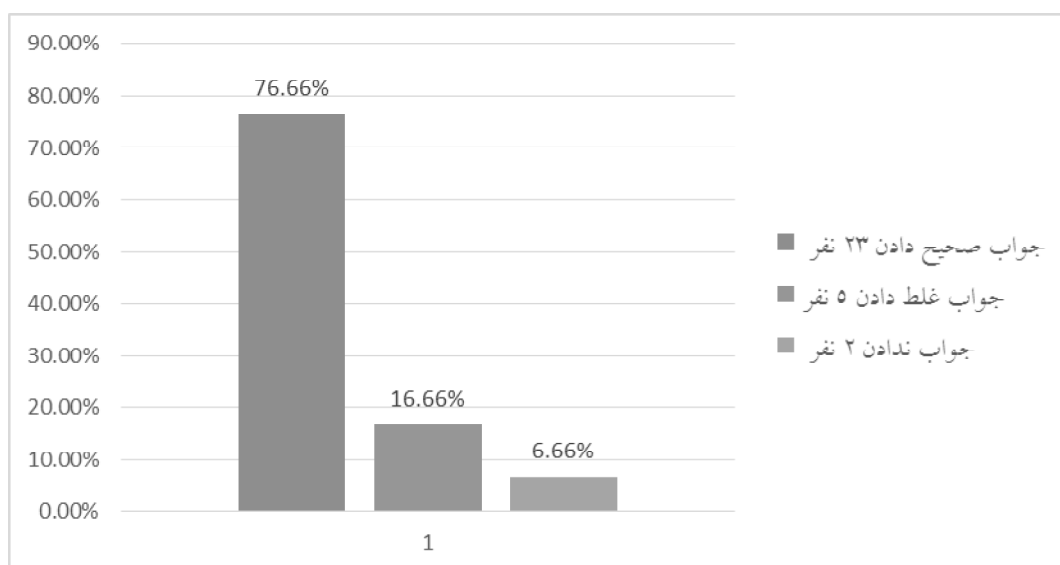
همان‌طور که در جداول فوق مشاهده می‌شود از ۳۰ نفر اعضای کلاسی که در مدرسه دخترانه واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار تصریح دریافت کردند، ۱۴ نفر (٪ ۴۶/۶۶) پاسخ صحیح، ۹ نفر (٪ ۳۰) پاسخ نادرست دادند و ۷ نفر (٪ ۲۳/۳۳) نتوانستند به سؤالات پاسخ دهند.

۷. ۱. ۴. جدول دانش‌آموزان دختر پایه چهارم که تعریف واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار پانویس دریافت کردند.

متغیرها	فراوانی	درصد
۱ پاسخ صحیح دادن	۲۳ نفر	٪ ۷۶/۶۶

۲	پاسخ غلط دادن	۵ نفر	۱۶/۶۶٪
۳	پاسخ ندادن	۲ نفر	۶/۶۶٪

۸. ۱. ۴. نمودار ستونی دانش‌آموزان دختر پایه چهارم که تعریف واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار پانویس دریافت کردند.

همان‌طور که در جداول فوق مشاهده می‌شود از ۳۰ نفر اعضای کلاسی که در مدرسه دخترانه واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار پانویس دریافت کردند، ۲۳ نفر (۷۶/۶۶٪) پاسخ صحیح، ۵ نفر (۱۶/۶۶٪) پاسخ نادرست دادند و ۱۲ نفر (۶/۶۶٪) نتوانستند به سؤالات پاسخ دهند.

۴.۲. مقایسه عملکرد دو راهکار پانویس و تصریح بر حافظه بلند مدت دانش‌آموزان

فرضیه ۱- در ترجمه کتاب مصور با داستانی فانتزی، در گروه سنی (ج)، استفاده از راهکار پانویس نسبت به راهکار تصریح عملکرد بهتری بر حافظه بلند مدت کودکان دارد.

همان‌طور که در جدول ۱. ۲. ۴ مشاهده می‌شود ۶۶/۱ درصد از دانش‌آموزان کلاسی که

به صورت پانویس توضیح واژه را دریافت نمودند، پاسخ صحیح دادند. این نسبت در دانش‌آموزان کلاسی که به صورت تصریح توضیح واژه را دریافت نمودند، ۳۸/۷ درصد است. از طرفی ۳۳/۹ درصد از دانش‌آموزان کلاسی که به صورت پانویس معنی واژه را دریافت نمودند، پاسخ اشتباه دادند ولی این درصد در دانش‌آموزان کلاسی که به صورت تصریح معنی کلمه را دریافت نمودند، ۶۱/۳ می‌باشد.

از طرفی ۶۳/۱ درصد از پاسخ‌های صحیح، از دانش‌آموزانی بدست آمد که معنی واژه را به صورت پانویس دریافت کردند و ۳۶/۹ درصد پاسخ‌های صحیح هم از دانش‌آموزانی بدست آمد که معنی واژه را به صورت تصریح دریافت نمودند. همچنین، ۳۵/۶ درصد از دانش‌آموزانی که به صورت پانویس و ۶۴/۴ درصد از دانش‌آموزانی که به صورت تصریح، معنی واژه را دریافت کردند، پاسخ اشتباه دادند. در کل، ۵۲/۴ درصد پاسخ‌ها، صحیح و ۴۷/۶ درصد هم اشتباه بودند.

جدول ۱. ۲. ۴. جدول توافقی بر اساس گروه و پاسخ‌ها

کل	پاسخ اشتباه	پاسخ صحیح		
۶۲	۲۱	۴۱	تعداد	گروه پانویس
۱۰۰٪	۳۳/۹٪	۶۶/۱٪	% within group	
۵۰٪	۳۵/۶٪	۶۳/۱٪	% within question	
۵۰٪	۱۶/۹٪	۳۳/۱٪	کل	
۶۲	۳۸	۲۴	تعداد	گروه تصریح
۱۰۰٪	۶۱/۳٪	۳۸/۷٪	% within group	
۵۰٪	۶۴/۴٪	۳۶/۹٪	% within question	
۵۰٪	۳۰/۶٪	۱۹/۴٪	کل	
۱۲۴	۶۰	۶۴	تعداد	

کل	کل	۵۲/۴ %	۴۷/۶ %	۱۰۰ %
----	----	--------	--------	-------

با مشاهده جدول ۲.۲.۴ و مقدار کای اسکوئر که کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد (Sig = 0.002 < 0.05)، می‌توانیم بگوئیم که اختلاف معناداری در فراوانی پاسخ‌های دانش‌آموزان نسبت به کلاس‌هایی که به دو راهکار پانویس و تصریح، متن را دریافت نمودند، وجود دارد. جدول ۱.۲.۴ نشان داد که دانش‌آموزانی که توضیح واژه را به صورت پانویس دریافت کرده بودند پاسخ‌های صحیح بیشتری داشتند، بنابراین می‌توانیم نتیجه بگیریم که راهکار پانویس بر حافظه بلند مدت دانش‌آموزان تأثیر و عملکرد بهتری دارد.

جدول ۲.۲.۴. آزمون کای اسکوئر

Sig	df	F	
۰/۰۰۲	۱	۰/۰۰۴	کای اسکوئر

۵. نتیجه

پژوهش حاضر به بررسی و مقایسه عملکرد استفاده از دو راهکار پانویس و تصریح در ترجمه ادبیات کودک پرداخته است. با توجه به یافته‌های بدست‌آمده از پرسشنامه اول، دانش‌آموزان دختر و پسر پایه چهارم ابتدایی که تعریف واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار پانویس دریافت کردند قادر بودند تا تعریف نسبتاً کامل و درستی از واژه ساسکواچ ارائه دهند و از عباراتی همچون هیولاهای افسانه‌ای، انسان‌نما و پاکنده که عبارات کلیدی در توضیح ساسکواچ محسوب می‌شد، به درستی در تعریف و توضیح خود از این واژه استفاده کردند. این بدان معنی است که این دسته از دانش‌آموزان مفهوم کلمه ساسکواچ را بهتر درک کردند و به توضیحات درج شده در پانویس توجه بیشتری نشان دادند. این در حالی است که دانش‌آموزانی که تعریف واژه ساسکواچ را با استفاده از راهکار تصریح دریافت کردند، کمتر قادر بودند تا تعریف درست و کاملی از این واژه ارائه دهند و یا نتوانسته بودند به سؤالات پرسشنامه اول پاسخ دهند. با توجه به

یافته‌های بدست‌آمده از پژوهش به نظر می‌رسد کودکان توجه بیشتری به نکات فرامتنی دارند و پانویس به عنوان یکی از عناصر فرامتنی، نسبت به راهکار تصریح، شیوه ترجمه‌ای مناسب‌تری است و عملکرد بهتری در ترجمه کتاب مصور در گروه سنی (ج) دارد.

با توجه به داده‌های بدست‌آمده از پرسشنامه دوم، بیشتر دانش‌آموزان دختر و پسر که تعریف واژه را به صورت پانویس دریافت کرده بودند، گزینه‌ای را که شامل تعریف کامل و صحیح واژه ساسکواچ بود، انتخاب کردند. در واقع بعد از گذشت سه هفته، این گروه از دانش‌آموزان توضیح واژه را به صورت کامل و دقیق بخاطر داشتند. با توجه به تحلیل داده‌ها و آزمون کای اسکوئر، پژوهشگر به این استدلال رسیده است که راهکار پانویس بر حافظه بلند مدت دانش‌آموزان تأثیر و عملکرد بهتری داشته است. بنابراین براساس فرضیه پژوهشگر، استفاده از راهکار پانویس عملکرد بهتری بر حافظه کودکان دارد. با توجه به اینکه پژوهش حاضر به بررسی و مقایسه عملکرد استفاده از دو راهکار پانویس و تصریح در ترجمه کتاب مصور با داستانی فانتزی، در گروه سنی (ج) پرداخته است پیشنهاد می‌شود پژوهشگران علاقه‌مند، به بررسی این موضوع در گروه سنی (د) نیز بپردازند. همچنین این پژوهش به ژانر فانتزی در ادبیات کودک پرداخته است پیشنهاد می‌شود علاقه‌مندان به این موضوع، سایر ژانرهای ادبی کودک مانند علمی-تخیلی، ماجراجویی و غیره را نیز بررسی نمایند. پژوهش حاضر در شهر ساری انجام گرفته است پیشنهاد می‌شود علاقه‌مندان به بررسی این موضوع در شهرهای دیگر نیز بپردازند.

فهرست منابع

- آزاد، پ. (۱۴۰۲). *پاگنده-پاکوچولو*. کلک واژه.
- اویتین، ر. (۱۳۹۴). *ترجمه کتاب کودک*. ابراهیمی، ح.، شمش‌زاده، ل.، مهدیان، ن.، شهیدی، س.، صاعلی، ر.، انتظاریان، ش.، اقبال‌زاده، ش. کانون پرورش فکری کودک و نوجوان. (نشر اثر اصلی، ۲۰۰۰).
- بلوری، م. (۱۳۹۶). *عاملیت مترجم در پانویس‌ها و یادداشت‌های مترجمان ادبی معاصر در ایران*. دو ماهنامه علمی-پژوهشی *جستارهای زبانی*، ۶، ۱۹۱-۲۱۴.
- زنجانیر، الف.، مرادی، الف. و عامری فلیحی، ن. (۱۴۰۱). *مقایسه برگردان‌های فارسی داستان کودکانه*

«درخت بخشنده»: از منظر پیرا ترجمه. پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی، ۱۲ (۳)، ۳۰۸-۳۲۷.

فرحزاد، ف.، تجویدی، غ.، بلوری، م. (۱۳۸۶). فرهنگ توصیفی اصطلاحات مطالعات ترجمه. یلدا قلم.
قرشی، م.، امین‌زاده، س. (۱۳۹۱). مفهوم خوانایی در ترجمه ادبیات کودکان و نوجوانان و شیوه ارزیابی آن.
مجله علمی پژوهشی مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز، ۳، (۲)، ۷۵-۹۰.

Bahreman, A. (2020). Translation strategies in English to Persian translation of children's literature based on Klingberg's model. *Journal of Language and Translation*, 10, (3), (144-155).

Blum-Kulka, S. (2000). Shifts of cohesion and coherence in translation. In L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader*. London & New York: Routledge. (First published 1986 in J. House & S. Blum-Kulka (Eds.), *Intercultural communication: Discourse and cognition in translation and second language acquisition*).

Gambier, Y., Doorslaer, L. (2010). *Handbook of translation studies*. Vol. 1. John Benjamins Publishing Company Amsterdam / Philadelphia.

Hunt, P. (1992). *Literature for Children: Contemporary Criticism*. London: Routledge.

Hussein Taha Khwira, Z. (2010). *Strategies and motivations in translated children's literature: Defoe's Robinson Crusoe as a case study*, An-Najah National University, Faculty of Graduate Studies.

Klaudy, K. (1998). *Explicitation*. In M. Baker (Ed.), *Routledge encyclopedia of translation studies*. (1998). pp. 80-84. London and New York: Routledge.

Murtisari, E. (2016). Explicitation in translation studies: The journey of an elusive concept. *The International Journal for Translation & Interpreting Research*, 8, (2), 65-81. DOI: [10.12807/ti.108202.2016.a05](https://doi.org/10.12807/ti.108202.2016.a05)

O'Sullivan, Emer. (2006). "Translating Pictures." In *The Translation of children's literature. A Reader*, Gillian Lathey (ed.), Clevedon: Multilingual Matters.

Oittinen, R. (2000). *Translating for children*. New York and London: Garland.

O'Sullivan, E. (2006). Narratology Meets Translation Studies, or The Voice of the Translator in Children's Literature. In Lathey's (ed.) *The Translation of Children's Literature: A Reader*. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters.

Palkovičová, Eva. (2015). *Úvod do štúdia umeleckého prekladu*. Univerzita Komenského v Bratislave.

Paloposki, O. (2010) The Translator's Footprints, in T. Kinnunen & K. Koskinen (Eds.), *Translators' Agency*, Tampere: Tampere University Press.

Pym, A. (2005). *Explaining Explicitation*. Intercultural Studies Group, Universitat Rovira i Virgili Tarragona, Spain, 2, (2).

Sanchez, O. (2015). The Use of Footnotes in Literary Translation. In: *Forum*. 13(1).

- Shavit, Z. (1986). *Poetics of children literature*. Athens and London: University of Georgia Press.
- Ukušová, J. (2021). Translator's footnotes as an (in)effective translation strategy. Special issue: *Translation in time and time in translation*, 51-70. <https://www.bridge.ff.ukf.sk/index.php/bridge/article/view/51>
- Yalsharzeh, R., Golzar, M. (2022). Explication as a translation universal: Some controversial issues. *Journal of Applied Linguistics and Applied Literature: Dynamics and Advances*, 10, (2), 277-287. DOI: [10.22049/JALDA.2022.28148.1498](https://doi.org/10.22049/JALDA.2022.28148.1498)
- Yazdani Moghaddam, M., Shahraki, S., Delarami far, M. (2017). Explication in translation: A case of screen translation. *Journal of Language Teaching and Research*, 8, (1), 75-80. DOI: <http://dx.doi.org/10.17507/jltr.0801.09>

پیوست شماره ۱

متنی که با استفاده از راهکار پانویس در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفت.

در اعماق جنگل‌های سرد شمالی، ساسکواچ^۱ جوانی زندگی می‌کرد. جثه او از شما بزرگتر اما از من کوچکتر بود و بدنش نسبت به ما از موی بیشتری پوشیده شده بود. او به همراه پدر، مادر و خواهر بزرگترش به اسم «وینی»^۲ در آپارتمان «ج ۱»، که در پشت غار «ویدرشاینز»^۳ واقع شده بود، زندگی می‌کرد. با وجود اینکه آپارتمان آنها خیلی کوچک بود، نهر کوچک قشنگی مستقیماً در اتاق خواب «هوگو»^۴ جاری بود. نهر از یک سوراخ کوچک از قسمت پایین دیوار سنگی وارد اتاق می‌شد، اتاق را طی می‌کرد و سپس از سوراخ دیگری در دیوار، از کنار صندوق اسباب‌بازی هوگو، خارج می‌شد. هوگو قایق چوبی کوچکی را تراشیده بود. قایقش به اندازه کافی کوچک بود که بتواند در نهر حرکت کند.

---

۱. ساسکواچ‌ها (Sasquatches) هیولاهای افسانه‌ای و انسان‌نمایی بودند که در کوه‌های شمال غربی آمریکا زندگی می‌کردند و به اسم «پاگنده» هم معروف بودند.

2. Winnie
3. Widdershines
4. Hugo

پیوست شماره ۲

متنی که با استفاده از راهکار تصریح در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفت.

در اعماق جنگل‌های سرد شمالی، ساسکواچ جوانی زندگی می‌کرد. ساسکواچ‌ها (Sasquatches) هیولاهای افسانه‌ای و انسان‌نمایی بودند که در کوه‌های شمال غربی آمریکا زندگی می‌کردند و به اسم «پاگنده» هم معروف بودند. جثه او از شما بزرگتر اما از من کوچکتر بود و بدنش نسبت به ما از موی بیشتری پوشیده شده بود. او به همراه پدر، مادر و خواهر بزرگترش به اسم «وینی»^۱ در آپارتمان «ج ۱»، که در پشت غار «ویدرشاینز»^۲ واقع شده بود، زندگی می‌کرد. با وجود اینکه آپارتمان آنها خیلی کوچک بود، نهر کوچکِ قشنگی مستقیماً در اتاق خواب «هوگو» جاری بود. نهر از یک سوراخ کوچک از قسمت پایین دیوار سنگی وارد اتاق می‌شد، اتاق را طی می‌کرد و سپس از سوراخ دیگری در دیوار، از کنار صندوق اسباب‌بازیِ هوگو، خارج می‌شد. هوگو قایق چوبی کوچکی را تراشیده بود. قایقش به اندازه کافی کوچک بود که بتواند در نهر حرکت کند.

-
1. Winnie
  2. Widdershines
  3. Hugo